

ОЖЕРЕЛЬЄВА
Валентина Миколаївна,
провідний науковий співробітник
лабораторії маркетингових
досліджень та трансферу інновацій
Інституту рослинництва
ім. В.Я. Юр'єва НААН
(м. Харків)

**О.Ф. ГЛЯНЦЕВ (1902–1990 рр.) – ВІТЧИЗНЯНИЙ УЧЕНИЙ
В ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА ТА ЗЕМЛЕРОБСТВА**

У статті розглядаються сучасні підходи щодо використання, відтворення і управління ґрунтовими ресурсами Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Методом історико-наукового аналізу проаналізовано життєвий і творчий шлях видатного вітчизняного вченого в галузі рослинництва і землеробства Олександра Федоровича Глянцева, доктора сільськогосподарських наук, професора, заслуженого діяча науки УРСР.

Метою роботи стало вивчення на основі архівних документів та опублікованих наукових праць О.Ф. Глянцева розкриття ролі його як вченого, популяризатора, та одного з організаторів наукового забезпечення ведення сільського господарства на Харківській державній селекційній станції протягом 1936–1976 рр.

В статье рассматриваются современные подходы использования, воспроизведения и управления почвенными ресурсами Института растениеводства им. В.Я. Юрьева НААН. Методом историко-научного анализа проанализирован жизненный и творческий путь известного отечественного ученого в области растениеводства и земледелия Александра Фёдоровича Глянцева, доктора сельскохозяйственных наук, профессора, заслуженного деятеля науки УССР.

Целью работы стало изучение на основе архивных документов и опубликованных научных трудов А.Ф. Глянцева раскрытие роли его как учёного, популяризатора и одного из организаторов научного обеспечения ведения сельского хозяйства на Харьковской государственной станции в течении 1936–1976 гг.

In the article modern approaches of usage, reproduction and management of soil resources of Plant Production Institute nd. a V. Ya. Juriev of National Academy of Agrarian Sciences are studied. Lifelong and creative way of a famous home

scientist in the field of plant production and agriculture Alexandr Fiodorovich Gliantsev, doctor of agricultural sciences, professor, honored figure of science of Ukrainian Soviet of Socialistic Republics are analyzed by the method of historical-scientific analysis.

The aim of the work is the investigation on the basis of archival documents and published scientific works of A. F. Gliantsev, the exposure of his role as a scientist, popularizer and one of the organizers of the scientific providing of a running of the agriculture at the Kharkiv state station during 1936-1976.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Основне завдання землеробства і рослинництва – це стійке підвищення урожайності і якості продукції, яку отримують з одиниці площі в конкретних агроекологічних умовах окремої зони, сівозміни чи поля. Такий ріст може бути забезпечений з одного боку за рахунок найбільш повної реалізації адаптивного потенціалу культури чи сорту, тобто за рахунок добре відселектованої пристосованості до умов агроекологічного середовища, та з іншого – за рахунок видозміни агроекологічного середовища у відповідності з видоспецифічними та сортоспецифічними вимогами окремих культур, сортів і гібридів.

**Олександр Федорович
ГЛЯНЦЕВ, 1969 р.**

Історіографія проблеми.

Історіографія представлена повідомленнями в довідковій літературі, працями В.С. Зузи [1, с. 47], Б.П. Гур'єва [3, с. 9], В.М. Костромітіна [5, с. 182] та ін. Ці роботи мають або інформативний характер, або підсумовують важливі досягнення певного періоду в історії становлення й розвитку рослинництва і землеробства на Харківській селекційній станції, а згодом Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Комплексного

Наукового дослідження життєвого та творчого шляху видатного вітчизняного

вченого в галузі рослинництва і землеробства О.Ф. Глянцева на сьогодні ще немає.

Викладення матеріалу. Дослідження з питань землеробства та рільництва Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН пов'язані з іменами видатних вчених-аграріїв П.В. Будріна і Б.М. Рожественського. Саме цими неординарними постатями були започатковані дослідження у відповідних програмах при організації відділу рільництва на Харківській селекційній станції. Після відкриття на теренах царської Росії обласних сільськогосподарських станцій (1913 р.), створено відділ рільництва на Харківській обласній сільськогосподарській станції. Необхідність заснування в структурі станції цього відділу була викликана гострою необхідністю проведення відповідних досліджень з питань землеробства та рослинництва. На початку ХХ ст. у сільському господарстві відбулися серйозні зміни, пов'язані з появою механічної тяги, принципово нових машин і знарядь для обробки ґрунту, сівби, догляду за посівами, усвідомленням значної ролі мінеральних добрив у підвищенні родючості ґрунтів, освоєння нових для України культур.

Більш як столітній період розвитку та діяльності відділу рослинництва (землеробства) умовно поділяємо на три періоди. В основу поділу ми вважаємо доцільним покласти час, коли відділом керували видатні вітчизняні вчені, оскільки з основ вчення про наукові школи, – результативність праці наукових співробітників колективу залежить від особистості його керівника.

Перший період визначається від часу створення дослідної станції і до 1933 р. Основний проміжок цього періоду (1913–1929 рр.) відділ очолював видатний учений, один із основоположників вітчизняної аграрної науки і дослідної справи Борис Миколайович Рожественський. Початком другого періоду діяльності відділу став 1936 р. після відновлення роботи з програми Всесоюзного НДІ буряківництва, якому впродовж декількох воєнних років був підпорядкований відділ. Третій період (1976-1994 рр.) пов'язаний з ім'ям відомого вченого в галузі рослинництва і землеробства, доктора сільськогосподарських наук, члена-кореспондента УААН Ю.В. Будьонного.

У робочому кабінеті, 1976 р.

Високий науково-методичний рівень досліджень в агрономії, започаткований Б.М. Рожественським, підтримувався науковцями Харківської державної селекційної станції. О.Ф. Глянцев став гідним продовжувачем традицій і надбань з питань агрономії і дослідницької справи академіка Б.М. Рожественського. Період, коли відділ очолював О.Ф. Глянцев (1938–1976 рр.) характеризується освоєнням сільськогосподарськими підприємствами механізованих технологій вирощування польових культур, поступовим збільшенням обсягів застосування мінеральних добрив, а з другої половини ХХ ст. ще й широким упвадженням хімічних засобів боротьби з бур'янами та із шкідливими організмами [1, с. 49].

Олександр Федорович Глянцев народився 6 вересня 1902 р. в с. Микитівка Тростянецького району Сумської області в родині службовців. Родина складалася з п'яти осіб: бабуся, батьки, Олександр та його брат. Батько хлопців працював в конторі маєтку Тростянецького цукрового заводу, який на той час належав фабриканту Ю.Л. Кенигу.

Навчатися хлопчик почав з 7 років. Після закінчення початкової школи, вступає до Охтирської чоловічої гімназії, яку закінчив у 1920 р. Свою трудову діяльність розпочав на різних польових роботах у маєтку Тростянецького цукрового заводу. Більш як три роки пропрацював він у маєтку. Але в 1923 р. вирішив вступати до вищого навчального закладу. Спочатку – до Харківського інституту народної освіти, а в 1925 р. переводиться на сільськогосподарський факультет Тифліського державного політехнічного інституту, який закінчує в 1926 р. Цього ж року влаштовується на посаду агронома тракторного загону Закавказького бавовняного комітету (Азербайджанська РСР).

В 1928 р. вступає до лав Червоної армії. Але за станом здоров'я його признали недієздатним до служби.

З 1927 р. і все своє подальше життя О.Ф. Глянцев пов'язав із Харківською обласною сільськогосподарською станцією, а згодом – Українським науково-дослідним інститутом рослинництва, селекції і генетики ім. В.Я. Юр'єва. Спочатку його беруть на роботу в якості практиканта. Після закінчення річного стажу, зараховують до відділу рільництва на посаду техника, згодом асистента. З 1930 р. зайняв посаду наукового співробітника цього ж відділу.

У зв'язку з черговою реорганізацією (1930 р.) Харківської обласної сільськогосподарської станції в Український науково-дослідний інститут зернового господарства і частковий перевід співробітників і станції до Дніпропетровська, деякий час працює там. В 1936 р. повертається до Харкова й обіймає посаду старшого наукового співробітника. В 1938 р. очолює відділ рільництва й перебуває незмінним його керівником упродовж 38 років [2, арк. 2].

У довоєнний період важливе місце наукових дослідженнях О.Ф. Глянцева займали питання вивчення прийомів вирощування цукрового буряку, який на той час був основною технічною культурою в Харківській області. Вчений займався розробкою таких питань як: співвідношення корисних речовин при внесенні мінеральних добрив під цукровий буряк; дія на врожай цукрового

буряку мікроелементів; ефективність основного добрива й підкормки; види й кількість підкормки; способи внесення рядового удобрення та ряд інших.

Дослідження з цукровим буряком учений проводив також паралельно із іншими культурам: строки сівби окремих сортів озимої пшениці, способи посіву й норм висіву озимої пшениці; способи догляду за посівами ранніх зернових; дія рядового удобрення на врожай соняшнику; глибина рихлення міжряддями соняшнику та інших прийомів підвищення врожаю сільськогосподарських культур. Досліди проводили як на землях Харківської обласної сільськогосподарської дослідної станції так і на опорних пунктах : Шевченківському, Тростянецькому, Карлівському і Драбівському. Три останні пункти були розташовані відповідно в Сумській, Полтавській та Черкаській областях [3, с. 10].

У вересні 1941 р. Харківська державна селекційна станція евакуйована до Камишинської державної дослідну станцію (на той час Сталінградська обл.). Їде у відрядження й Олександр Федорович. Його посвідчення про відрядження за номером 119 датовано 22 вересня 1941 р. На цей час О.Ф. Глянцев займає посаду заступника директора станції. Через рік, а саме у вересні 1942 р. за розпорядженням Наркомзему СРСР, переїздить разом зі станцією до Казані. Тим часом на станції у Харкові, захопленого німцями, залишилася невелика кількість науковців. З листа академіка В.Я. Юр'єва, написаного ним 19 травня 1943 р. з Челябінської селекційної станції до Олександра Федоровича Глянцева ми бачимо, що Василь Якович опікувався тим, що в рідному місті залишилися його співробітники. «Очень жаль, что многие сотрудники Харьковской станции не смогли выехать из Харькова. Тяжело им придется в ожидании освобождения Харькова. Я правда думаю, что до осени мы сможем вернуться все в Харьков и начать использовать заготовленные Вами семена». Як на Камишинській так і на Кінельській станціях О.Ф. Глянцев займається науковою роботою. Очолює роботи з репродукування селекційно-насінневого матеріалу в цілях його збереження, розробляє низку нових заходів щодо підвищення культури

землеробства й урожайності сільськогосподарських культур. До Харкова з евакуації повернувся 4 лютого 1944 р. [4, с. 86].

Після реєвакуації, О.Ф. Глянецв за дуже короткий проміжок часу відновив роботу відділу рільництва. Основну увагу вчений приділив питанням травопільної системи землеробства. Вивчалися сівозміни з посівами багаторічних трав, системи удобрення й системи обробітку ґрунту в умовах цих сівозмін, проводилися дослідження з розробки прийомів обробки багаторічних трав та роботи з вивчення досвіду передових сільськогосподарських господарств.

У післявоєнний період значним внеском О.Ф. Глянцева в сільськогосподарську дослідну справу стала підготовка матеріалів до видання наукових праць академіка Б.М. Рожественського «Обзор результатов полевых опытов отдела полеводства Харьковской областной сельскохозяйственной опытной станции за 20 лет» та результатів польових дослідів відділу рільництва за 1937–1947 рр.

в 1947 р. О.Ф. Глянецв захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук у Харківському сільськогосподарському інституті ім. В.В. Докучаєва на тему «Приёмы возделывания подсолнечника на Украине». Цього ж року організує у своєму відділі рільництва три дослідні ланки. Співробітники ланок змагалися між собою й таким чином вперше отримали урожай соняшнику 33 центнера з гектара [1, с. 48].

З того часу дослідження з кожним роком розширювалися і охоплювали основні питання вирощування усіх польових культур, зосереджених в зоні діяльності установи.

В 50-х роках минулого століття разом з колективом відділу рільництва розробляє ряд питань, які в основному одержали підтримку й упровадження у виробництво:

- 1) прийоми обробки багаторічних трав на сіно й насіння;

2) визначення найбільш результативних шляхів використання пласту й обороту пласту багаторічних трав в цукристих й зернових сівооборотах;

3) виявлення потреби в поживних речовинах добрив основних культур у сівозміні з посівом багаторічних трав;

4) розробляються окремі прийоми обробітку таких культур як цукровий буряк, яра пшениця, чумиза, просо, гречка;

5) з осені 1954 р. в широких масштабах почали вивчати системи обробітку ґрунту за методикою Т.С. Мальцева [6, с. 158].

У 1967 р. захистив докторську дисертацію «Разработка и совершенствование примов возделывания полевых культур в условиях юго-восточной части Лесостепи УССР с 1928 по 1963 год». В 1968 р. отримав вчене звання професора за спеціальністю «рослинництво». В 1972 р. присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки Української РСР.

Після 1976 р. й до кінця своїх років Олександр Федорович продовжував наукову діяльність на посаді наукового консультанта. Помер вчений у 1990 р. Похований у м. Харків.

О.Ф. Глянцев весь час опікувався молодими науковими кадрами, ділився своїм життєвим і творчим досвідом. Ним підготовлено 10 кандидатів і докторів наук. Залишив після себе багато учнів і послідовників. Під його безпосереднім керівництвом у відділі рільництва проходили аспірантську підготовку майбутні науковці, які згодом стали докторами наук, професорами, видатними вченими в галузі рослинництва. Це такі як: В.О. Фат'янов, Ю.В. Будьонний, Є.М. Лебідь, М.К. Кислинський, В.С. Зуза, І.П. Котенко, В.О. Матушкін, П.І. Кураса, А.Я. Бука, С.І. Пшенична та багато інших [7, с. 325].

О.Ф. Глянцев є автором більш як 150 наукових праць. Наукові здобутки вченого знайшли відображення в чисельних наукових статтях періодичних видань, методичних рекомендаціях та брошурах для виробничників, пам'ятках та листівках. Але основні результати досліджень розкрито в наукових збірниках та друкованих звітах за певні періоди його наукової діяльності.

Вченого двічі нагороджено орденом Знак Пошани, Трудового Червоного прапору, шістьма медалями ВДНГ СРСР і УРСР, відзнаками «Відмінник сільського господарства». Він удостоєний почесного звання Заслуженого діяча науки УРСР.

Висновки. За роки, що минули від часу, коли жив і творив учений, збагатилися теорії землеробства, рослинництва, обробітку ґрунту, з'явилися нові методи, змінилася техніка проведення робіт, але принципи, якими користувався О.Ф. Глянецев до цього часу актуальні і мають значну цінність для теорії і практики в сільському господарстві. Наукова спадщина вченого не втратила актуальності і в сучасних умовах, а створені ним прийоми обробітку таких культур як цукровий буряк, яра пшениця, просо, гречка збереглися й набули подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Зуза В. С. Результати досліджень Інституту з питань землеробства впродовж сторіччя (1908–2008 рр.) / В. С. Зуза // Агротехнологія польових культур : зб. наук. пр. / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2009. – С. 46–118.
2. ДАХО, ф. Р.–5974, оп. 1, спр. 1. [О. Ф. Глянецев : особова справа], арк. 1–2.
3. Гурьев Б. П. Вклад учёных института в развитие сельскохозяйственной науки / Б. П. Гурьев // Селекция и семеноводство : республ. межвед. темат. науч. сб. – К. : Урожай, 1979. – Вып. 41. – С. 3–13.
4. Вергунов В. А. Харківський науковий центр з селекції сільськогосподарських культур : історія та сьогодення / В. А. Вергунов, В. П. Петренкова, В. М. Ожерельєва ; УААН, ДНСГБ, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2007. – 158 с.
5. Костромитин В. М. Агроекологические основы совершенствования сортовой структуры и технологии возделывания зерновых культур в зоне неустойчивого увлажнения : дисс. на соиск. учен. степени д-ра с.-х. наук / В. М. Костромитин. – Х., 1984. – 421 с.
6. Кириченко В. В. Юр'євська школа рослинників / В. В. Кириченко, А. Д. Гуменюк, В. М. Ожерельєва : наукове видання / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2008. – С. 158.
7. Зуза В. С. Глянецев Олександр Федорович (1902–1990) / В. С. Зуза // Вчені-генетики, селекціонери та рослинники. – К. : Аграр. наука, 2003. – Кн. 7. – С. 325. – (Сер. : «Українські вчені-аграрії ХХ століття»).